

Archeologische Waarden in
de Gemeente Emmen

Een Archeologisch en Historisch
Bureauonderzoek

Steekproefrapport 2005-6/3

*Archeologische Waarden in
de Gemeente Emmen
Een Archeologisch en Historisch
Bureauonderzoek*

Uitgevoerd in opdracht van
de Gemeente Emmen

januari 2006
Steekproefrapport 2005-6/3
ISSN 1871-269X
tekst door
drs. Geurt Collenteur,
drs. Inger Woltinge
en dr. Johan Jelsma

De Steekproef, Archeologisch
Onderzoeks- en Adviesbureau

in samenwerking met
Blijham & Collenteur, Noordhorn

Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn
telefoon 050 - 5779784
fax 050 - 5779786
internet www.desteckproef.nl
e-mail info@desteckproef.nl

Inhoud

Onderzoekskader	1
Werkwijze	1
I Deelgebied I: het oosten van de gemeente Emmen	4
1 Inleiding	4
1.1 Archeologie	4
1.2 Historie	4
1.2.1 Tot 1850	4
1.2.2 1850 – 1945	9
1.3 Veenontginningen	12
2 De noordoostelijke zandgronden	14
2.1 Bodem en verwachtingskaart	14
2.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	14
2.3 Eerdere onderzoeken	15
2.4 Historisch onderzoek	15
2.5 Conclusies en advies	17
3 Ontgonnen veengebied	18
3.1 Bodem en verwachtingskaart	18
3.2 Weerdinge, Weerdingerveen en Weerdingermund	18
3.3 Nieuw-Weerdinge en Emmer-Erfscheidenveen	19
3.3.1 Historisch onderzoek Emmer-Erfscheidenveen	19
3.4 Emmercompascuum	20
3.5 Nieuw-Dordrecht, Oranjedorp en Klazieneveen	20
3.5.1 Eerder onderzoek	21
3.5.2 Historisch onderzoek	21
3.6 Barger-Compascuum, Zwartemeer en Foxel	22
3.6.1 Eerder onderzoek	23
3.6.2 Historisch onderzoek	23
3.7 Conclusies en advies	23
4 Onontgonnen veengebied	24
4.1 Conclusies en advies	24
5 Veevondsten	25
6 Conclusies en advies Deelgebied I	27

II	Deelgebied II: de zuidelijke veengebieden	28
	7 Inleiding	28
	7.1 Archeologie	28
	8 Het dal van het Schoonebeker Diep	28
	8.1 Bodem en verwachtingskaart archeologie	28
	8.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	29
	8.3 Historisch onderzoek	29
	8.3.1 Landschappelijke en ecologische effecten van de aardoliewinning	30
	8.3.2 Stedenbouwkundige ontwikkelingen	31
	8.3.3 Landbouwkundige ontwikkelingen	31
	8.4 Conclusies en advies	33
	9 Nieuw-Schoonebeek	33
	9.1 Bodem en verwachtingskaart archeologie	33
	9.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	34
	9.3 Historisch onderzoek	34
	9.4 Conclusies en advies	34
	10 Zandpol en Nieuw-Amsterdam	35
	10.1 Bodem en verwachtingskaart archeologie	35
	10.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	35
	10.3 Historisch onderzoek	35
	10.3.1 Nieuw-Amsterdam	35
	10.4 Conclusies en advies	36
	11 Conclusies en advies Deelgebied II	37
III	Deelgebied III: de bebouwing van en rond Emmen	39
	12 Inleiding	39
	12.1 Archeologie	39
	12.2 Historie	39
	13 Ten noorden van Emmen: Weerdinge en het Valtherbosch	39
	13.1 Bodem en verwachtingskaart archeologie	39
	13.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	40
	13.3 Historisch onderzoek	41
	13.4 Conclusies en advies	42

14 De bebouwing van Emmen en de Emmerdennen	43
14.1 Bodem en verwachtingskaart archeologie	43
14.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	43
14.3 Eerder onderzoek	44
14.4 Historisch onderzoek	45
14.4.1 Het Noordeind	45
14.4.2 Emmermeer	46
14.4.3 Angelslo	46
14.4.4 Emmerhout	47
14.5 Conclusies en advies	47
15 Ten noordoosten van Emmen: Emmerschans	48
15.1 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	48
15.2 Historisch onderzoek	48
15.3 Conclusies en advies	49
16 Ten oosten van Emmen: Barger-Oosterveld	49
16.1 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	49
16.2 Conclusies en advies	49
17 Ten (zuid)westen van Emmen: Westenesch en Emmeresch	50
17.1 Bodem en verwachtingskaart archeologie	50
17.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	50
17.3 Historisch onderzoek	51
17.4 Conclusies en advies	51
18 Het westen van de gemeente Emmen	51
18.1 Bodem en verwachtingskaart archeologie	51
18.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	51
18.3 Historisch onderzoek	52
18.3.1 Wilhelmsoord	52
18.4 Eerder onderzoek	52
18.5 Conclusies en advies	52
19 Erica	53
19.1 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	53
19.2 Historisch onderzoek	53
19.3 Conclusies en advies	53

20 Noordbarge en Zuidbarge	54
20.1 Vondsten en bewoningsgeschiedenis	54
20.2 Eerder onderzoek	54
20.3 Historisch onderzoek	54
20.3.1 Noord- en Zuidbarge	54
20.3.2 Den Oever	55
20.4 Conclusies en advies	56
21 Conclusies en advies Deelgebied III	59
22 Bodemingrepen en archeologisch onderzoek	60
22.1 Bodemversturende ingrepen	60
22.2 Archeologisch (veld)onderzoek	60
22.3 Stappen archeologisch onderzoek bij bestemmingsplanwijzigingen	61
Literatuur	62
Bijlagen	66
Tabel 2 Archeologische vondsten en terreinen Deelgebied I	66
Tabel 3 Archeologische vondsten en terreinen Deelgebied II	68
Tabel 4 Archeologische terreinen Deelgebied III	69
Tabel 5 Archeologische vondsten Deelgebied III	70
Trefkansenkaart archeologische waarden los bijgevoegd	

Onderzoekskader

Voor de Gemeente Emmen is een bureauonderzoek uitgevoerd naar de archeologische verwachtingswaarden binnen de gemeente. De aanleiding voor en het doel van het bureauonderzoek is de vraag van de gemeente om een gespecificeerde archeologische verwachtingskaart voor het gehele grondgebied van de gemeente Emmen. Omdat in de gemeente sterk verschillende bodemtypen voorkomen (en bodemtypen een eerste selectie criterium vormen voor de bepaling van de archeologische waarde van een gebied), is er voor gekozen de gemeente onder te verdelen in drie deelgebieden (zie Kaart I), die waar nodig in kleinere subgebieden zijn ingedeeld. De drie deelgebieden zijn achtereenvolgens:

- I het veengebied in de oostelijke helft van de gemeente Emmen, met inbegrip van het kleine gebied met zand- en beekdalgronden in het uiterste noordoosten.
- II het veengebied in het zuidwesten van de gemeente Emmen, waarvan de noordelijke grens ruwweg ter hoogte van Nieuw-Amsterdam en Erica loopt.
- III de stad Emmen en de omliggende zandgronden.

Werkwijze

Voor het bureauonderzoek werd een aantal bronnen geraadpleegd. Als uitgangspunt voor het archeologisch onderzoek is gebruik gemaakt van de archeologische database van Nederland, ARCHIS. Dit gegevensbestand wordt beheerd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en bestaat onder andere uit de Indiatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW), het Centraal Monumenten Archief (CMA) en Centraal Archeologisch Archief (CAA). Aan de hand van ARCHIS kunnen alle vondsten en monumenten in een gebied opgezocht worden (mits de archeologische vondsten door de vindsters gemeld zijn) en kan eventueel eerder onderzoek in het gebied in beeld worden gebracht. Van alle meldingen in ARCHIS werd een tabel gemaakt om een analyse van de gegevens mogelijk te maken. Relevante literatuurverwijzingen zijn nagezocht en verwerkt. Verder werden rapporten van bekende eerdere onderzoeken door archeologische bedrijven en instanties geraadpleegd. Alle geraadpleegde literatuur, kaarten en andere bronnen staan vermeld in de literatuurlijst.

Voor heel Nederland is een archeologische verwachtingskaart aanwezig in de vorm van de IKAW. Deze is voornamelijk gebaseerd op de bodemkaart en daarom vaak te globaal. In dit bureauonderzoek is per deelgebied een gedetailleerdere waardenkaart gemaakt en bepaald of voor locaties binnen de deelgebieden vastgehouden kan worden aan de IKAW-verwachting of dat daarvan afgeweken moet worden. Omdat de bodemsoort wel degelijk een belangrijk selectie criterium is voor de verwachte archeologische waarde van een

gebied, is voor alle locaties begonnen met een beschrijving van de voorkomende bodemtypen. Daarna zijn de bekende archeologische gegevens beschreven. Vervolgens komt de historie aan bod.

Het historisch onderzoek is gebaseerd op een uitgebreide literatuurstudie in combinatie met een groot aantal verschillende atlassen en historische (bodem)kaarten om de ondergrond en het voormalige grondgebruik van de gemeente in kaart te brengen. De bevindingen op basis van literatuur, kaarten en atlassen vormen, voor zo ver met enige zekerheid een locatie kon worden vastgesteld, de basis voor beschrijving van het historisch grondgebruik en de mogelijke effecten op het bodemarchief. De ruimtelijke historische elementen die indicatief zijn voor het bodemgebruik vóór de 19e eeuw zijn samengebracht op Kaart I.

De drie genoemde deelgebieden zullen apart worden besproken. Aan het eind van elk deelgebied wordt een synthese gemaakt van alle beschikbare informatie. Aan de hand van deze conclusie wordt per deelgebied een advies voor eventueel (archeologisch) vervolgonderzoek gegeven.

Dit onderzoek is uitgevoerd door De Steekproef in samenwerking met Historisch Onderzoeksbureau Blijham & Collenteur uit Noordhorn, in opdracht van de gemeente Emmen, vertegenwoordigd door dhr. B. Derksen en mw. M. Snijders. De Steekproef heeft het archeologische deel van het onderzoek uitgevoerd, terwijl drs. G. Collenteur van Blijham & Collenteur het historische (archieven)onderzoek voor zijn rekening heeft genomen. Er is gekozen voor een samenvoeging van beide onderzoeken tot één verwachtingsmodel voor archeologische en historische waarden. De synthese zorgt voor een bruikbaar document, omdat de combinatie van gegevens meerwaarde heeft en omdat de grens tussen archeologie en historie in veel gevallen lastig aan te geven is.

Voor het onderhavige rapport is geen gebruik gemaakt van het Actuele Hoogtebestand Nederland (AHN), omdat deze kaart niet door de gemeente beschikbaar kon worden gesteld. De ontgrondingsvergunningen per perceel zijn ook niet geraadpleegd. Dit rapport is dan ook niet bedoeld als eindstation maar als uitgangspunt voor het maken van beleid met betrekking op de archeologie.

Het eindproduct bestaat uit een aanpaste archeologische verwachtingskaart voor de gemeente Emmen met daaraan gekoppelde adviezen voor archeologisch vervolgonderzoek. Een te volgen stappenplan voor het inpassen van archeologisch onderzoek in bestemmingsplanontwikkelingen is na de conclusies opgenomen, evenals een verklaring van de verschillende soorten voorgesteld archeologisch onderzoek. Dit rapport doet dienst als achtergrondinformatie bij de verwachtingskaart. De kaart is als losse bijlage bij het rapport gevoegd.

14 De bebouwing van Emmen en de Emmerdennen

14.1 Bodem en verwachtingskaart

De in Emmen gelegen Emmerdennen en het ten westen van de stad gelegen Noordbarger Bosch bestaan uit hoge en lage landduinen met bijbehorende vlakten en laagten (12C2 en 4L8). In de Emmerdennen liggen enkele laagtes zonder randwal (3N5). De bodem in en rond Emmen bestaat uit podzolen. De heuvelrug waarop de stad ligt, bestaat uit een looppodzol, een kamppodzol en een veldpodzol, alle met lemig fijn zand en plaatselijk met keileem beginnend op 40 tot 120 cm beneden het maaiveld en tenminste 20 cm dik (classificaties bodemkaart respectievelijk cY23x, cHd21 en Hn23x met grondwatertrappen V tot en met VII: gemiddelde hoogste grondwaterstand respectievelijk minder dan 40, tussen 40 en 80 en meer dan 80 cm onder het maaiveld en gemiddelde laagste grondwaterstand meer dan 120 cm beneden het maaiveld). In de Emmerdennen bestaat de bodem uit een gecombineerde vlak- en duinvaaggrond met keileem (Zn/Zd21x).

14.2 Vondsten en bewoningsgeschiedenis

In de Emmerdennen, in het noordoosten van de stad Emmen, ligt het restant van hunebed D45 (CMA-nr. 514, CAA-nr. 16968). Ten oosten daarvan, in de bebouwing van de wijk Emmerhout, liggen nog twee vernielde hunebedden (CMA-nrs. 512 en 513). In alle drie gevallen betreft het terreinen van zeer hoge archeologische waarde met een beschermde status. In Emmerhout zijn twee grafheuvels aangetroffen uit het Neolithicum tot de ijzertijd (CAA-nrs. 302479 en 302478). Uit de midden- tot late bronstijd is een huisplattegrond van het type Elp bekend (CAA-nr. 16966). In de Emmerdennen ligt daarnaast een tweetal grafheuvels uit het Neolithicum tot de ijzertijd (CMA-nrs. 9697 en 9698). Ook dit zijn beschermde terreinen met een zeer hoge archeologische waarde. Direct ten noorden van de Emmerdennen, in het Emmerbosch, bevindt zich ook een beschermde grafheuvel met een zeer hoge archeologische waarde, daterend uit het Neolithicum tot de bronstijd (CMA-nr. 9685).

In de wijk Angelslo, ten zuiden van Emmerhout, zijn twee hunebedden aanwezig: D46 en D47 (CAA-nrs. 16983 en 16984). Beide liggen inmiddels midden tussen de bebouwing en zijn gerestaureerd (Van Ginkel et al., 1999: p. 188). In de wijk Angelslo zijn daarnaast grafheuvels aanwezig uit de bronstijd (CAA-nrs. 16981, 16978, 16977 en 16972) en een grafveld uit het Midden- tot Laat-Neolithicum (CAA-nr. 16971). De overige vondsten betreffen oppervlaktevondsten van met name vuurstenen artefacten (zie Tabel bij Deelgebied III in de bijlage).

In het zuiden van Emmen, in de wijk Emmermeer is een grafheuvel gevonden met daarin een boomkistgraf. Bij de begraving zijn aardewerk en stenen aangetroffen. De datering ligt in de bronstijd. (CAA-nr. 302458). Daarnaast zijn twee andere grafheuvels daterend uit het Neolithicum tot de ijzertijd bekend uit

de wijk (CAA-nrs. 302477 en 302492). In de wijk De Weiart in het centrum is een nederzettingsterrein met huisplattegronden en hutkommen opgegraven (CAA-nrs. 47573 en 238113). De nederzetting heeft een begindatering in het Paleolithicum, maar er zijn ook sporen uit veel jongere perioden aangetroffen.

Onder de bebouwing van het centrum van Emmen bevinden zich terreinen van archeologische waarde. Het betreft bewoningssporen uit het Paleolithicum tot de ijzertijd, waaronder grondsporen, haardkuilen, vuursteen artefacten en aardewerkfragmenten (CMA-nrs. 9686, 9687 en 9690). De voornaamste vondstcategorie in de CAA-meldingen is die van de vuurstenen artefacten, gevolgd door Neolithisch aardewerk. Daarnaast zijn er oppervlaktevondsten gedaan uit de Romeinse tijd en Middeleeuwen. Langs de Weerdingerstraat in het centrum van Emmen staat een kerk met bijbehorende waterput met een begindatering in de Middeleeuwen. Voor een precieze beschrijving van alle vondstmeldingen in dit gebied wordt verwezen naar de Tabel van Deelgebied III.

14.3 Eerder onderzoek

In plangebied Klokkenslag nabij de Noordbarger es is door ARC bv een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Op het terrein was een esdek aanwezig. De vlakken zijn direct onder het esdek aangelegd. In de eerste proefsleuf zijn twee paalgaten aangetroffen, in de tweede één. De bodem in de tweede sleuf bleek grotendeels te zijn verstoord. In geen van beide putten zijn vondsten gedaan (De Wit & Tuinstra, 2003).

Ten zuidoosten van Emmen, tussen de wijk Angelslo en het voormalige Bargermeer heeft ARC bv in een plangebied van ongeveer vijf hectare een IVO verricht. Het onderzochte gebied heeft een grotendeels intact podzolprofiel. Tijdens het veldonderzoek is een vuurstenen afslag gevonden. Er is een vervolgonderzoek door middel van proefsleuven geadviseerd (De Roller, 2003). Dat onderzoek is in 2005 uitgevoerd door ARC. Er zijn zeven noord-zuidgerichte proefsleuven aangelegd. In de meeste van de proefsleuven, met uitzondering van sleuven 4 en 5, zijn sporen van menselijke activiteiten aangetroffen. De sporen dateren waarschijnlijk uit de late bronstijd en bestaan onder andere uit een deel van een huisplattegrond en enkele andere (afval)kuilen. ARC adviseert het bodemarchief in situ te bewaren en als dat niet mogelijk is, om op het terrein een Definitief Archeologisch Onderzoek (DAO) uit te laten voeren (Blom, 2005).

In het zuiden van Emmen is een aantal onderzoeken verricht voor de woonwijk Delftlanden. In eerste instantie is een veldonderzoek uitgevoerd waarbij attentiegebieden zijn aangewezen. Grote delen van het gebied bleken te zijn vergraven (Bijl & De Wit, 2001). Daarop volgend is in het noordelijke deel van het plangebied een veldonderzoek door middel van grondboringen en een veldkartering verricht. De bodem in dit gebied is deels intact. Aan het oppervlak zijn enkele vuurstenen artefacten en een scherf aardewerk aangetroffen. Daarnaast is een onderzoek gedaan naar een mogelijke pingo-

ruïne¹ in het plangebied. Het veengat bleek een pingo-ruïne te zijn, maar bevond zich niet in intacte staat (De Roller, 2003a en 2003b).

Aan de noordoostkant van Emmen, ten noorden van de woonwijk Emmerhout is vier hectare grond onderzocht op archeologische waarden door ARC bv. De bodem bleek ter plaatse grotendeels verstoord en/of vergraven te zijn. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen (De Roller, 2003).

Ten westen van Emmen, aan Frieslandweg, nabij de Emmeres, is een tot opgraving uitgebreid proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door ARC bv. In eerste instantie is een booronderzoek verricht om de meest kansrijke locaties binnen het plangebied op te sporen. Vervolgens zijn zeven proefsleuven aangelegd. Daar waar sporen werden gevonden, zijn de proefsleuven uitgebreid. Er zijn aan de Frieslandweg mogelijk drie, maar tenminste twee huisplattegronden gevonden. Daarnaast werden vier hutkommen, een spieker (opslaggebouwtje), vijf waterkuilen en een grote hoeveelheid greppels aangetroffen. De sporen zijn geïnterpreteerd als afkomstig van een kleine boerennederzetting, daterend in de 2e tot 3e eeuw nC (De Wit, 2000). De kans is groot dat er zich in de omgeving van het onderzochte terrein nog meer sporen in de bodem bevinden.

14.4 Historisch onderzoek

14.4.1 Het Noordeind

Het Noordeind is één van de oudste delen van Emmen, waarschijnlijk ontstaan in de 7e eeuw. In de 2e tot en met de 6e eeuw woonde men hier aan de rand van de huidige es. Tijdens de 7e tot en met de 9e eeuw lag Het Noordeind op de plek van het huidige Noorderplein. Hier in de buurt ligt ook de uit de 9e eeuw daterende kerk. Rond 1900 bestond Emmen nog steeds alleen maar uit het Noordeind. Hier stonden eeuwenoude boerderijen. Geleidelijk kwamen er winkeltjes en bedrijven tussen de boerderijen. Van het oude Noordeind is nu weinig over. Alleen aan de Langgrafweg bevinden zich nog gerestaureerde boerderijen, een oude schuur en oude bomen. Het oude Noordeind hield op te bestaan door de aanleg van de Frieslandweg en de Hondsrugweg. De naam Haagjesweg verwijst overigens naar houtwallen ter omheining van akkers de es. Het Noordeind zag er in de jaren vijftig uit zoals Westenesch nu, met veel bomen en oude boerderijen. Bij het afbreken van het oude Noordeind werden muren en een oude waterput gevonden. (www.Historisch-Emmen.nl)

In 1789 woonden er in Emmen 261 mensen in 63 woningen. Daarmee was Emmen ongeveer even groot als Noordbarge. Slechts 47% van de mensen werkte toen in de landbouw. De boerderijen waren relatief klein. De am-

¹Een pingo-ruïne is het overblijfsel van een pingo, oftewel een ijskernheuvel. Door de aanvoer van ondergronds water in periglaciale omstandigheden vormt zich een ijskern die de bodengrond omhoog drukt. Wanneer het ijs smelt, zakt de bult in en vormt een meertje met een hogere rand er om heen. In het meertje kan veenvorming plaatsvinden. De ringwallen van pingoruïnes zijn ideale bewoningslocaties geweest in de steentijd.

bachtslieden en -knechten vormen een groep van 33% van de beroepsbevolking. Emmen was het centrum van het kerspel, met de kerk, de school, de predikant, de schoolmeester en de schulte. Door het regelmatige samenkomen in de kerk, was het ook een ontmoetingsplaats en werd er handel gedreven. (Gerding, 1989: 52)

14.4.2 Emmermeer

Emmermeer is één van de oudste woonwijken van Emmen. Gelegen ten noorden van de kern, moest deze wijk in de woningbehoefte na de Tweede Wereldoorlog voorzien. Voor het eerst werden hier flats en rijtjeswoningen in Emmen gebouwd. Naar het westen had de wijk een wijds uitzicht over de es, in het noorden en oosten lagen bossen. Al rond 1948 woonden er mensen in de kleine concentraties Meerveld en Bargermeer. Tussen 1950 en 1960 groeide wijk uit tot 10.000 inwoners.

Oorspronkelijk lag op de plek van de wijk tot 1857 een meer van ca. 40 hectare. Dit was gelegen tussen de Haddersstraat, Walstraat, Meerstraat en Warmeerweg. Het meer was zo ondiep dat de boeren voor het wassen van de schapen uitweken naar het zandmeertje in de Emmerdennen. De omvang van het meer varieerde enorm met de hoeveelheid neerslag. Toen de aanleg van het Oranjekanaal in 1857 Emmen bereikte, liep het meer leeg. Het gebied bleef eerst drassig, later werden de laagste delen met zand opgevuld. Hierdoor ontstonden nieuwe landbouwgronden, de zogenaamde kampen (zo komt Nijkampen aan zijn naam). De meeste wegen in het gebied ontstonden rond 1900. Het noordelijk deel van de Warmeerweg is echter veel ouder en kwam oorspronkelijk op het meer uit. De wijk heeft vanwege de lage ligging meermalen wateroverlast gehad (www.Historisch-Emmen.nl).

Al rond 1920 werden de eerste huurwoningen of zogeheten gemeentewoningen in Emmermeer gebouwd. Ze stonden langs de Warmeerweg, Nijkamperweg en de Valtherzandweg. Van een nieuwbouwwijk was echter nog lang geen sprake. In 1948 begon men met de bouw van de witte Bruynzeelwoningen aan de Harm Boomstraat en de Van der Scheerstraat. Dit was het laagste deel van het voormalige Emmermeer, maar werd al in een vroeg stadium met zand opgehoogd. In dit zand worden veel scherven gevonden, vooral uit de 18e en 19e eeuw. Al vrij snel werd ook Aireydoorp aangelegd.

14.4.3 Angelslo

Angelslo was rond 1800 een kleine agrarische nederzetting met zeventien inwoners op drie boerenerven. Op de kaart van 1811 staan vijf huizen. Angelslo, dat geen zelfstandig dorp was, had eigen akkerland, gelegen rond de boerderijen (de Konijnenakkers). De Scheurakkers oostelijk hiervan werden niet continu als akker gebruikt. Het vee van Angelslo graasde onder meer bij het Bargermeer. Dit gebied liep 's winters onder water, maar werd 's zomers gebruikt om plaggen te steken, hout te sprokkelen en vee te weiden. Ook werd er wel aan boekweitverbouw gedaan. Het groen voor het vee lag langs de

Runde oostelijk van Zuidbarge. De hooilanden lagen zuidelijk van Zuidbarge aan de rand van het Barger Westerveen: de Angelsche of Heerenslagen.

De zandrug waarop Angelslo ligt was 2 meter hoger dan de omliggende moerassen. Vondsten wijzen erop dat Angelso al tenminste 5000 jaar bewoond is. Het hunebed D46 aan de Fockingeslag ligt midden in de woonwijk. D47 aan de Haselackers.

Het gebied was al voor 1500 jachtgebied van de bisschop van Utrecht. Rond 1650 had de invloedrijke familie er bezittingen: een landgoed. Er zullen toen dus ook kleinere huisje/keuterijen geweest zijn. Het landgoed werd rond 1816 afgebroken, maar de resten moeten rond 1920 nog zichtbaar zijn geweest (www.Historisch-Emmen.nl). De straatnaam Slotstee verwijst hier nog naar. Nader onderzoek kan wellicht de juiste locatie aan het licht brengen.

De eerste bewoners van de wijk Angelslo waren vier gezinnen die in 1961 aan de Batingehof gingen wonen. De wijk groeide snel en werd na voltooiing gevolgd door de wijk Emmerhout.

14.4.4 Emmerhout

Emmerhout is een oude naam. De wijk ligt echter niet precies op de plaats van het vroegere Emmerhout. Het gebied van de wijk is wel al lang bewoond. Bij de bouw van de wijk zijn er plattegronden van boerderijen uit de bronstijd gevonden en er zijn grafheuvels verdwenen. Twee hiervan lagen bij het tweede erfje, rechts aan de Laan van de Bork. Onder één van deze heuvels vond men een kindergrafje van 3500 jaar oud.

De eerst bekende bewoner dateert overigens pas van van circa 1788. Tussen 1925 en 1933 wordt er een klinkerweg aangelegd van Valthe via Weerdinge, het oude Emmerhout over Emmerschans naar Barger Oosterveld. Net ten oosten van oude Emmerhout ontstond later het woongebied Emmerschans. In de Tweede Wereldoorlog stond er de N.V. Turfveredelingsbedrijf "Emmerhout".

Al in 1951 waren er plannen voor de wijk Emmerhout. De bouw startte pas na de voltooiing van Angelslo en in 1965 was de wijk volgebouwd. Er verdween bij de aanleg 25 hectare van de Emmerdennen, maar er bleef toch nog een flink deel staan. Emmerhout moest compact gebouwd worden rond een winkelcentrum. Er moesten bovendien zo weinig mogelijk auto's tussen de huizen rijden. Hiervoor werd iets nieuws bedacht: het woonerf. Emmerhout werd zodoende een groene wijk met veel ruimte. Na voltooiing van de wijk werd Barger op de es van Zuid- en Noordbarge gebouwd (www.Historisch-Emmen.nl).

14.5 Conclusies en advies

Dat Emmen heeft een lange bewoningsgeschiedenis heeft, blijkt uit de archeologische vondsten en terreinen die bekend zijn uit het gebied. Er zijn huisplattegronden, haardkuilen en grafheuvels uit de prehistorie bekend. Binnen de bebouwde kom van Emmen en de Emmerdennen bevinden zich tenminste vijf hunebedden, of de resten daarvan. Daarnaast zijn

bewoningssporen aangetroffen vanaf het Paleolithicum tot aan de Middeleeuwen. Uit de reeds in het gebied uitgevoerde archeologische onderzoeken blijkt dat de bodem, ondanks de vele bouwwerkzaamheden in het gebied, ten dele nog intact is. Dat betekent dat archeologische grondsporen nog gaaf kunnen zijn. De kans op dergelijke sporen in dit gebied is groot, gezien de vele bewoningsmomenten in het verleden. Voor de bebouwde kom van Emmen, die geen classificatie heeft op de IKAW, geldt een hoge trefkans op archeologische waarden. De (middel)hoge trefkans voor de Emmerdennen kan gehandhaafd worden.

Geadviseerd wordt om in dit gebied zo min mogelijk bodemversturende ingrepen uit te voeren. Indien dergelijke werkzaamheden wel gepland worden, dient voor de betreffende locaties eerst een waarderend archeologisch veldonderzoek worden verricht, voorafgegaan door een gedetailleerd bureauonderzoek.

15 Ten noordoosten van Emmen: Emmerschans

15.1 Vondsten en bewoningsgeschiedenis

In de directe omgeving van Emmerschans zijn tien beschermde terreinen van hoge archeologische waarde aanwezig. Het betreft in alle gevallen grafheuvels. Een van de meldingen is een terrein met daarin negen grafheuvels, daterend uit de ijzertijd (CMA-nr. 510). De overige meldingen betreffen terreinen met een enkele grafheuvel. In twee gevallen gaat het om heuvels uit het Neolithicum tot de bronstijd (CMA-nrs. 9699 en 9700). De andere zeven begravingen dateren alle uit de ijzertijd (CMA-nrs. 9702 tot en met 9708). De vondstmeldingen in het CAA betreffen in alle gevallen vuurstenen artefacten en houden verband met de grafheuvels of zijn oppervlaktevondsten (zie Tabel bij Deelgebied III in de bijlage).

De direct ten oosten van de rondweg van Emmen gelegen voormalige Emmerschans, een verdedigingswerk uit de Nieuwe Tijd, is een terrein van hoge archeologische waarde (CMA-nr. 8658).

15.2 Historisch onderzoek

De Emmerschans bestaat uit een vierkante aarden wal omgeven door een brede vrij diepe gracht. Aan de westzijde ligt een dam in de gracht. De schans zou rond 1800 zijn aangelegd. Dit is merkwaardig omdat de meeste schansen in Nederland uit de tachtigjarige oorlog dateren. Tijdens de restauratie van de Emmerschans in 1961 zouden resten van een oudere, kleinere schans zijn gevonden. Hier is geen verder onderzoek naar verricht (www.Historisch-Emmen.nl).

In de omgeving van de Emmerschans hebben, getuige archeologische vondsten, al lang menselijke activiteiten plaatsgevonden. Rond 1900 stonden er plaggenhutten waar veenarbeiders woonden. Dit wordt gezien als het echte startpunt van Emmerschans als woongebied. Geleidelijk ontwikkelde Emmer-

21 Conclusies en advies Deelgebied III

Deelgebied III (Kaart VI) bestaat voor een groot deel uit de bebouwing van Emmen en de omliggende, grotendeels aan Emmen vastgegroeide dorpen. Emmen heeft een lange bewoningsgeschiedenis, evenals een lange traditie in archeologisch onderzoek. Er zijn archeologische vondsten en terreinen van archeologische waarde in en rond Emmen bekend uit alle perioden van de prehistorie tot aan de Nieuwe Tijd. De meeste vondsten en terreinen zijn aan het licht gekomen bij de aanleg van huizen, wegen en andere infrastructuur. De eventueel nog aanwezige archeologische waarden bevinden zich op deze plaatsen onder de huidige bebouwing.

Het spreekt voor zich dat de beschermde archeologische monumenten in het gebied niet aangetast mogen worden door bodemversturende ingrepen. Voor de overige, deels onbebouwde gebieden rond Emmen geldt op de IKAW grotendeels een (middel)hoge trefkans op archeologische waarden. Deze trefkans kan voor vrijwel het gehele Deelgebied III bijgesteld worden naar hoog. Alleen in het uiterste westen van de gemeente Emmen kan de lage trefkans van het stroomdal van de Sleenerstroom gehandhaafd worden. Voor de oeverwallen geldt echter wel een middelhoge trefkans, omdat deze als gunstige bewoningslocaties voor de prehistorische mens gelden.

Voor Deelgebied III geldt vanuit archeologisch perspectief dat bodemversturende ingrepen in de kern van Emmen, de Emmerdennen en het Valtherbosch sterk worden afgeraden. Voor de overige delen geldt dat voorafgaand aan bodemversturende ingrepen een waarderend archeologisch veldonderzoek moet worden uitgevoerd, voorafgegaan door een gedetailleerde bureaustudie, specifiek voor de betreffende planlocatie.

Ondanks de erg lange bewoningstraditie is Emmen en omgeving pas laat intensief bewoond. Op kaart VI is te zien dat mede hierdoor op veel plaatsen de historische structuur terug is te vinden. De grotendeels bewaard gebleven essen dragen bij aan het karakteristieke uiterlijk van Emmen. Uitzondering hierop vormt het noordelijk deel van de es tussen Noord- en Zuidbarge, die bebouwd is. Veel van de huidige wegen volgen oude tracés. Van het oorspronkelijke tracé van de Heerendijk is vrijwel niets terug te vinden (zie Figuur 6). De Turfdijk en Emmer Madedijk (Slenerweg) zijn daarentegen grotendeels terug te vinden. In het gebied is een tweetal schansterreinen aangetroffen.